

Carel Peeters. *Echte kennis. Essays over filosofie in literatuur. De Harmonie*

Carel Peeters heeft het de laatste tijd zwaar te verduren. In zijn eigen blad *Vrij Nederland* is hij al weken lang het slachtoffer van Piet Grijs' periodieke behoefte aan *Ruifmord*; daarvóór had Maarten 't Hart (o.a. in *Een dasspeld uit Toela*) het speciaal op hem begrepen. Waarom? Bij 't Hart is dat amper duidelijk. Bij Grijs zijn er wel een paar steekhoudende argumenten, maar die worden zozeer overschaduwed door beledigingen en trappen onder de gordel dat ook zijn furie iets raadselachtigs krijgt. Peeters zal er overigens niet echt van opkijken, want in een lucide essay in *Hollandse pretenties* (1988) had hij al voorspeld dat men van de „Hydra van Opperland" alles kan verwachten.

Ondertussen wordt hem geen recht gedaan. De polemiek (als dat woord hier al op zijn plaats is) gehoorzaamt aan het bekende bokseersrecept dat W.F.Hermans ooit in de Nederlandse letteren heeft geïntroduceerd: de tegenstander verpletteren door hem alléén op zijn zwakke en niet op zijn sterke kanten aan te vallen. Een betere invitatie tot leedvermaak bestaat er niet, maar enige gêne is ook op zijn plaats - vanwege het gemak en de achteloosheid waarmee de kwaliteiten van het slachtoffer worden genegeerd.

Peeters verdient een serieuzere kritiek. Sinds jaar en dag verdedigt hij een duidelijke opvatting van wat literatuur is en moet zijn. Hij behoort tot de zeldzame critici die bereid en in staat zijn om méér te doen dan alleen het wekelijkse boekenaanbod verwerken. De literaire kritiek is bij hem altijd onderdeel van een intellectuele belangstelling die hem ook herhaaldelijk buiten de grenzen van de belletrise doet belanden. Daarnaast heeft hij laten zien alert te kunnen reageren wanneer zich binnen de Nederlandse literatuur significante ontwikkelingen voordoen, getuige zijn essays over de schrijvers rond *De Revisor* in *Houdbare illusies* (1984). Wie op zo'n manier het literaire landschap in kaart brengt, bewijst de latere historici en de lezers van nu een grote dienst – óók als ze mochten besluiten zijn visie niet te delen.

In zijn onlangs verschenen bundel *Echte kennis* doet Peeters opnieuw een poging de veranderingen in het literaire klimaat te benoemen. Hij constateert een verschuiving van een „kennistheoretische" belangstelling (die bij de *Revisor*-schrijvers de overhand had) naar een belangstelling voor meer „algemeen filosofische, morele en existentiële" vragen bij jongere auteurs als Marja Brouwers, Marcel Möring en Connie Palmen. Als keerpunt wijst hij *Mystiek lichaam* (1986) aan. Of de invloed van Kellendonks romans daadwerkelijk zo groot is geweest als Peeters suggereert, valt gezien het verschil met de romans van de genoemde „jongeren" te betwijfelen. Maar dat er iets in de bedoelde zin is veranderd, lijkt me onmiskenbaar. Het is Peeters' verdienste daarop als eerste de aandacht te hebben gevestigd.

Peeters' alertheid werd in dit geval ongetwijfeld gestimuleerd door zijn eigen literaire credo. Het stuk over de gevolgen van *Mystiek lichaam* (dat eerder in *Vrij Nederland* verscheen) staat niet voor niets aan het eind van zijn nieuwe essaybundel. De verandering die ter sprake wordt gebracht, beantwoordt volledig aan Peeters' smaak, en uit de „geschiedenis" van die smaak heet deze bundel een aantal „hoofdstukken" te bevatten. Persoonlijke smaak en literair klimaat reiken elkaar in het slotessay de hand.

De ondertitel van de bundel luidt: „essays over filosofie in literatuur". Aan bod komen „schrijvers met een filosofische belangstelling" en „filosofen met literaire kwaliteiten". In een autobiografische inleiding legt Peeters eerst uit waar zijn filosofische belangstelling vandaan komt: uit het jeugdige verlangen te „weten hoe alles écht in elkaar steekt". Dat verlangen werd aanvankelijk bevredigd met *Ik weet het. Encyclopedie voor de jeugd* en Dr. C.J. Wijnaendts Franckens *Vier moralisten*. Daarna volgde de filosofie, maar omdat Peeters alleen sceptici las en naar eigen zeggen ieder gevoel voor metafysica mist, kwam hij er al gauw achter dat „dé waarheid" nergens te vinden is.

In *Homo criticus*, zijn intreedende als hoogleraar in de literaire kritiek uit 1989, haalde Peeters met kennelijke instemming Musil en de jonge Lukács aan, voor wie de literatuur de plaats van de filosofie had ingenomen. In *Echte kennis* wordt dat niet met zoveel woorden herhaald, maar de praktijk komt op hetzelfde neer: buiten de literatuur lijkt er voor Peeters nauwelijks filosofie van belang meer te bestaan. Hoe alles écht in elkaar steekt, moet voortaan in romans, verhalen, gedichten en essays worden gezocht en daarbij past, zoals Peeters schrijft, een „flexibel begrip van filosofie". In feite herhaalt hij in iets andere bewoordingen zijn oude literaire credo: de filosofie die hij op het oog heeft ziet er uit als een literaire waaier van persoonlijke „ideeën" en „visies".

Die filosofie moet bovendien „levendig" en „vitaal" zijn. Niet alleen het hoofd, ook het hart moet er - merkbaar - aan te pas zijn gekomen. Lang niet alle ideeën en visies zijn hem daarom welkom. Zoals reeds bekend uit zijn „polemisch essay" *Postmodern* (1987) moet hij niet veel hebben van het hedendaagse postmoderne denken: dat beschouwt hij als „verweekt". Dat zijn eigen ontkenning van „de" waarheid eveneens een typisch postmodern trekje vertoont, speelt in de literatuur geen rol, want Peeters aarzelt niet de schrijver „solipsistisch" te noemen en daarmee is voor hem de kous af: „meer dan andere mensen denkt een schrijver dat de wereld is zoals hij hem in zijn hoofd heeft". Ik geloof het graag, maar het levensgrote filosofische probleem dat hier speelt wordt zo op weinig subtiele wijze omzeild.

De literatuur verschaft Peeters, om de titel van zijn eerste boek aan te halen, een „avontuurlijk uitzicht"; des te opvallender is het hoe weinig zin voor filosofisch avontuur hij aan de dag legt. Weliswaar betuigt hij in *Echte kennis* zijn sympathie voor de „intellectuele nomade" (Diderot) en voor het „mogelijkheidsdenken" van Musil, maar zijn houding tegenover de filosofie staat blijkbaar voorgoed vast. Voor alle filosofische argumenten tegen dit soort standvastigheid (die ook in ruime mate tot de literatuur zijn doorgedrongen) sluit hij zich af, om vervolgens onbekommerd de brokken „vleesgeworden filosofie" die de literatuur verschaft bijeen te sprokkelen.

Het resultaat bevindt zich onder meer in deze bundel en helaas, het valt ditmaal een beetje tegen. Met uitzondering van het essay over Frans Kellendonk (diens metafysische obsessies hebben Peeters wél uit zijn tent gelokt en tot een scherpzinnige analyse verleid) maken de meeste essays een wat stuurloze indruk. Waar zit nu precies die „literaire kennis" of „filosofische dimensie" waar Peeters op uit is? In wat hij schrijft over Thomas Mann, Flaubert en Musil kan ik me er nog wel iets bij voorstellen, al zie ik het verschil niet goed met wat een gewone thematische analyse

zou opleveren. Maar wat het essay over Samuel Johnson (van wie Peeters blijkbaar niet veel moet hebben) in deze bundel uitspookt, blijft duister. Hetzelfde geldt voor Peeters' behandeling van de „mythen van Hermans"; ik kan verschillende essays bedenken over filosofie (in de meest „flexibele" zin van het woord) in of en Hermans, maar dit hoort er beslist niet bij.

Bij sommige andere auteurs die Peeters heeft uitgekozen vraag ik mij af of zijn filosofische benadering wel de meest geschikte is om uit hun werk het beste en het waardevolste te halen. Per slot van rekening zijn niet alle schrijvers verkapte filosofen - dat zal zelfs Peeters moeten toegeven. Over *Het verdriet van België* bij voorbeeld valt veel loffelijks te melden, maar zit de kracht en de originaliteit van Claus' roman nu echt in de ideeën die hij bevat? En is Komrij inderdaad in de eerste plaats de oorspronkelijke denker die Peeters in kritiekloze bewondering van hem maakt?

Dat Carel Peeters literatuur met filosofie verbindt, is uitstekend. Ook vanuit de filosofie vindt een steeds drukker grensverkeer plaats, zij 't vaak van de door Peeters verfoeide postmoderne snit. Maar om nu de literatuur de plaats van de filosofie te laten innemen en tegelijk bijna alles waarover filosofen zich eeuwen lang hebben druk gemaakt en nog altijd druk maken geruisloos overboord te werpen, dat lijkt me wat te veel van het goede.

(*de Volkskrant*,30-8-1991)